

plezier in het schelden

"De Waagschaal" jaargang 24
Nr. 3 9 November
1968

579 A
581

Uit: E. Rosenstock Huessy: „Die Sprache des Menschengeschlechts“. Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1963.

Van de vertaler. Uit de bundel „die Sprache der Menschengeschlechts“ van E. Rosenstock-Huessy heb ik mij gewaagd aan de vertaling van het onderstaande artikel. Wie Rosenstock enige jaren in zijn eigen taal aandachtig heeft aangehoord, weet dat zo'n „overstorting“ (zoals Naastepad het vertaalwerk onlangs noemde) inderdaad een waag is. Hier en daar heb ik mij ook enige vrijheid voorbehouden, terwille van de overdracht. Men moet zich willen gewennen aan de geheel eigen terminologie en dan natuurlijk aan de oorspronkelijke benadering van de aan de orde zijnde problematiek. Het schijnt mij toe dat bij eerste kennismaking met Rosenstocks denken, allerlei theologische, ethische, sociologische bedenkingen voor de hand liggen. De lezer voelt zich ongetwijfeld tot verzet geprikkeld en verplicht. Hij heeft inderdaad een provocerende manier van zeggen en poneren. Met name de rechtgeaarde theoloog zal wel z'n moeite hebben met de ouverture van Rosenstocks betoog. (voor chemische reiniging tegen de „natuurlijke theologie“ wordt niet ingestaan!). — Waarom dit artikel de aandacht m.i. ten volle waard is? Omdat, als wij met de apostel medeweten dat „de ganze schepping zucht en in barensnood is“ (Rom. 8), wij dit toch in onze tijd en op onze eigen manier dienen te weten! Rosenstock roept ons toe: „De kerk hore naar de zuchten, die uit de benauwdheid van onze dagen opstijgen naar de hemel, Zuchten die zich in schelden ontladen. De kerk dale af in deze onderwereld!“ Waarom kan zij zich anders nog „kerk“ noemen?

—J. M. Hasselaar.

„Loof de Heer, mijn ziel, en alwat in mij is, zijn heilige Naam.“

Dit is begin en einde van alle leven der ziel. Het begin: want zodra de ziel spreekt, moet zij loven en danken. Alle vruchtbare gedachten zijn geloften in de dankbaarheid van een mens. „Gedenk het goede dat Hij U gedaan heeft“ — zegt de ziel. En terwijl zij nu Gods weldaden noemt, verzegelt ze met de adem van haar mond haar eigen gelofte om deze daden Gods tot haar laatste ademtocht te blijven verdedigen en voort te zetten.

De lof Gods is echter ook in het leven van de ziel haar verleiding: want alle afzonderlijke krachten waarover de mens beschikt, hand en voet en ieder lid van onze menselijke natuur, reppen zich alleen om de attributen van de godsnaam te verrijken. In haar aardse werken brengt de scheppingskracht van de mens steeds nieuwe sporen van de Elohim aan den

dag, d.i. van de almacht die op alle gebieden van het leven gestalte aanneemt. Dagelijks wordt zo door mensenarbeid een nieuwe naam van de scheppende almacht in kunst en wetenschap, staat en kerk, maatschappij en arbeid uitgedrukt. Er bestaat binnen de menselijke natuur een arbeidsverdeling. De ziel als ziel dankt en denkt en spreekt, want zij kan God in woorden en begrippen loven. De delen en leden van ons aardse samenleven kunnen echter niet spreken met woorden; daarom moeten zij de Naam in hun werken afbeelden. De eredienst van de ziel zelf is het geestelijk vergezicht, lofgezing en psalmodie, een mediteren en rusten in God. De dienst aan God, die onze schepselmatige krachten echter volbrengen, neemt gestalte aan in levenden lijve.

Wanneer de ziel en al, wat in mij is, tezamen gezond zijn, dan wordt de mens Gods huis en kerk. Hij wordt op grond van deze tweetheid als ziel en als zichtbaar schepsel het beeld van deze kerk; want de kerk is immers steeds zowel een zichtbaar huis als een onzichtbare geest. Reeds Augustinus heeft deze tweërlei wet voor de mens duidelijk uitgesproken: wie op de rechte wijze leeft, in die mens is God aanwezig; en wie op de rechte wijze denkt, is zelf in God. De dankende ziel denkt op de rechte wijze en is derhalve in God geboren, gelijk het beeld en de gelijkenis in de Schepper. Daarentegen wordt onze levenskracht — dus het schepsel dat zijn kracht in Godsnaam inzet en verbruikt — door God zelf gedragen en geregeerd; het dient Hem wanneer het zich als leem door de hand

lijk schuldig blijven meebrengt tot lotsbepaling van onze existentie.

Dit is een zo alles omwentelende boodschap en „een kracht Gods tot zaligheid“ (Rom. 1:16), dat de mensen eraan voorbij te laten gaan een misdaad, een wanbeheer van geestelijke schatten der kerk, dat op een faillissement moet uitlopen is in de kerk van vroeger, van nu en van alle tijden.

—K. H. MISKOTTE.

meer, of min ontbloede gaven van taal en zeggingskracht, waarbij dan nog komt een trouwhartig besef van de sociale misstanden en een zorg om het gemeenbest. Wie heeft er van gehoord? Maar de tijdgenoten ook, en meest van al, hebben ook Smytegelt uitgescheiden, als wedijverenden met elkander, in pamfletten, als ware hij een fijmelaar.

Terug moet ik nu met de lezer naar Smytegelts priesterlijke prediking en de correcties op de bevinding middels zijn pastoraat. Een tijdgenoot schreef: „zelfs godlozen die in hun wandel atheïsten schenen zeiden, Smytegelt is een godzalig predikant, die praktizeert hetgeen dat hij leert.” U ziet, dat is een ander beeld, dat in de „Sara Burgerhardt” wordt opgehangen, in de gestalte van broeder Benjamin en juffrouw Slimslamp; het zijn tartufferieën, die ons worden voorgeschoteld, karikaturen van die, inderdaad complexe diepgang en schijnheiligheid in de bevindelijkheid. Maar daarnaast stelt de zeeuwse Betje ook met kiesheid, tact en in zekere zin ook met begrip een „oefening” der fijnen in hun gezelschap ons voor ogen door het verslag van de ingeleide, eenvoudige, orthodoxe Stijntje *Doorzicht*.

De officiële kerk, kan men zeggen, was toentertijd zo los van zeden, als ook vol van onkunde. Twist en onenigheid waren bovendien toen veel meer aan de orde van de dag. Smytegelt zegt dan ook in een van zijn depressieve buien: „reformatie is niet te verwachten, dan door een wonder Gods.” Toch trok hij er niet uit. Hij moedigde ook de conventikelen niet aan; anderzijds bracht hij heel concreet de politiek van stad en land, dus van de regenten, kritisch op de kansel. Gewichtiger dan dit is zijn distantie en correctie van de zelfbeschouwelijke vroomheid, maar dit gaat op een troosten aan. „t Is zo zoet en zo goed, zegt ge, als ge wat bewogen zijt, als ge veel geestelijke vruchten hebt. t Is wel goed, maar zij zijn uw Middelaar niet! Zijt ge echter door het gemis daarvan zo aangegrepen, alsof het alles weg was, dan meent ge dat ge de Middelaar ook niet hebt, dan zijt ge zo zwaarmoedig; het geloof dat goed is legt Christus in alles tot een grond”. „Als ge dat doet, dat is zuiver; anders heeft elk een paus in zijn eigen hart... dat was de eerste religie”. Merkwaardig dat hij zo krachtig aanmaant de sacramenten te gebruiken; hij zegt ergens: „bij het sacrament is er voor uw honger en kommer spijze en gij blijft tot smaad van de nodigende Gastheer een hongerlijder, wanneer gij u eraan onttrekt” of hij zegt: „ach, hoor ik een ander, ik ben toch niet waardig om ten avondmaal te kunnen gaan. Is dat zo? hoe zult gij dan in staat zijn om voor God te komen, hoe zult ge dan in staat zijn om te sterven?” En soms uit hij zich zeer bevrijdend en teder b.v. in deze woorden: „laat het wezen met u zo het wil, gij komt niet aan het sacrament om God te tergen, noch om te bedriegen en te liegen, gij komt er niet zonder brui-loftskleed, God heeft er zo voor gezorgd, dat die tijd toch mocht waargenomen worden... en gezegd: verkondigt de dood des Heren totdat Hij komt. Doet dat tot mijne gedachtenis. Wilt gij dan niet zeggen, zou de Heere zeggen, wat Ik al voor u gedaan heb?” — En

over de gezelschappen waar de mensen hun gehele ziel openleggen om het oordeel van een broeder te horen en te aanvaarden, zegt Smytegelt: „wij schrikken als we er aan denken, zij durven het vonnis van leven en dood uitspreken, waar de uitnemendste herder *beeft*, om het hart van de rechtvaardige niet te bedroeven en het hart van de goddeloze niet te stijven”. „Wat doen zij? de klem, die anders de bediening van het woord zou hebben, nemen zij stillekens weg”. En elders: „zij doden het werk Gods in de kleinen, die beter zijn dan zij! Zij breken het gekrookte riet en doven de rokende vlaswiek uit; zij, die trotsen, hebben er geen gave toe. Wij waarschuwen u voor dezulken; daar zitten de kleinen dan, om opgebouwd te worden en zij snakken ernaar... en zij vertrappen hen en nemen het niet ter harte”.

In een andere passage zegt hij weer als priesterlijke herder: „Gods kinderen gaan *kreupel* als zij voor zichzelf alleen Gods vreselijke eigenschappen uitkiezen, zijn rechtvaardigheid, heiligheid, waarheid, daarentegen al Gods minnelijke eigenschappen, als zijn barmhartigheid, ontferming, liefde, algenoezaamheid welke voor hen zijn, die *kieszen* ze niet. Ja, als zij tot God zouden naderen, denken ze altijd aan hem *buiten de Here Jezus* om; ze blijven steeds zien op hun zonden, ze werken steeds in zichzelf, ze stellen Jezus terzijde, die is voor hen niets, zeggen ze, het genadeverbond, daar sluiten ze zich buiten, daar behoren ze niet bij, zeggen ze; de belofte van het Evangelie, die God voor zijn kinderen heeft terneergesteld, die houden ze voor dingen die hen niet aangaan, die kiezen ze niet voor zich, zij nemen zijn getuigenis niet aan, zij verzegelen niet dat God waarachtig is (Joh. 3 : 33) dat is voor hen een verzegeld boek. Zij durven daar niet in te zien tot hun troost”. Ziedaar een kleine bloemlezing van uitspraken waarin Smytegelt distantie neemt van de gangbare verziekte bevindelijkheid, maar dat niet alleen, hij neemt distantie niet zonder ook heilzame correcties aan te brengen ten bate van de verwarden, de versomberden die in hun zelfbeschouwelijkheid gevangen zitten en hun krankheid koesteren. Ik eindig voorlopig met een van zijn meestomvattende radicaal evangelische uitspraken: „al heeft de ziel nog zoveel gebreken, laat haar maar tot de volle en onpeilbare *oceaan der algenoezaamheid* gaan, zij zal daar alle gebrek vervuld vinden want Hij is machtig alle genade overvloedig te doen zijn in u.” Het lijkt wel een heilsoldaat en dan een zeeuwse, vol ingehouden sentiment en wars van sentimentaliteit. Enigszins (hoe zou het anders kunnen) toch verwant met de tranenrijke gevoeligheid van zijn tijd, maar dit dunkt ons slechts een kleine vlek op een zuivere, pastorale uitgang tot de vervreemden, want dit waren de vervreemden van die tijd, vervreemd van het Evangelie, van de rechtvaardiging, de rechtvaardiging van de goddelozen d.w.z. dat de vrijspraak niet wacht totdat wij hem en zijn genade zoeken, maar buiten ons om, ons ontheft van de bittere consequentie van ons leven zonder-Hem; dat Hijzelf wat wij Hem schuldig gebleven zijn toedekt en zelf in onze plaats gaat staan om alles te lijden, wat een onmete-

van de meester laat kneden. Zo wordt het schepsel vaatwerk en werktuig, niet ongelijk aan de stenen kerk met haar zichtbare wanden. De ziel echter wordt Gods beeld en dochter zoals de bruid van Christus, de onzichtbare kerk. Beide waarheden tezamen is de mens, die met lichaam en ziel God looft. Hoe eenvoudig om zo te leven, terwijl het geheel en al zijn delen zich kunnen uitleven en hun werk doen. Hoe vanzelfsprekend is dit zâlig spelen van Gods kinderen voor zijn aangezicht!

Maar plotseling wordt deze eenvoud verstoord. Het spel wordt diepe ernst en een onoplosbare moeilijkheid dient zich aan. Een andere psalm verheft zijn stem. Nu heet het niet meer „loof den Heer, mijn ziel“, maar: „jubelt voor den Heer, gij gehele wereld.“ De hele wereld, de wereld als geheel, treedt in de plaats van uw en mijn ziel. Maar de wereld juicht toch niet! En de mens als partikel van de wereld kan er in eerste aanleg ook niets aan doen dat de gehele mensen-cosmos tot een juichen komt. De ziel kan weliswaar als ziel uit de wereld treden en zij kan haar ontvlieden. Maar dan is de wereld pas helemaal stom geworden. En wat ons heden nog meer aangaat: misschien hoort de ziel inderdaad niet tot de wereld, maar zeer beslist behoort wel „alwat in mij is“ tot de cosmos. Mijn arbeidskracht is een deel van deze wereld. Mijn gedachten zijn schepselmatig en van vergankelijke makelij; mijn geest moge demonisch of constructief zijn — in ieder geval is hij een schepsel, geschapen zoals alle andere dingen van deze aarde. De menselijke geesten zijn precies zo sterfelijk als onze aardse lichamen. De geesten van onze beroepswerkzaamheden, de geest van de arts, de schoenmaker, de rechter, de boer — het is alles van wereldse origine. En als er een bevel uitgaat van de Heer des hemels, zoals in het verleden van keizer Augustus, dan moet ieder van ons zijn aardse woonplaats opzoeken welks geest hij dient: de geleerde de hogeschool, de jurist de tempel van Themis, de dokter zijn ziekenhuizen, de arbeider de fabrieken, de koopman zijn kantoor. Daar dient de mens als radertje binnen het productieproces. Daar wordt hij leesbaar als werk-inschrift („Arbeitsrune“) op de waardentafel van het gemenebest: in zijn *werk* moet de mens opgezocht worden om te onderzoeken of „alwat in hem is“ Gods woorden, die kwaliteiten verlenen aan het leven, vermeerdert en prijs. Minder dan ooit roert zich de enkeling met zijn krachten. De wereld roert zich. Hoe hoog moeten wij de geweldige werkenergie aanslaan van de moderne wereld, die met al onze krachten woekert? Hoe hoog slaat de Heer der wereld deze nijvere bedrijvigheid aan, onder welke de mensen heden zo zichtbaar lijden? En dan moet de hele wereld bovendien nog juichen, d.w.z. zij moet hetzelfde doen als de enkele mens? Hoe zal dit gemenebest God evenzeer gaan prijzen als mijn ziel dat kan?

Is er zoiets als een „wereld-ziel“? De eerste zin van het nieuwe verbond spreekt uit: God heeft de wereld zozeer liefgehad, dat hij zijn zoon aan die wereld overgaf. Is nu Christus, de ziel van de wereld, pas in het jaar één geboren? of heeft de wereld zelf een buiten-

christelijke ziel, naamloos en ongedoopt, die door God bemind kon worden zoals de bruidegom de bruid kan beminnen lang voordat zij zijn naam draagt — ja, juist omdat zij zijn naam nog niet draagt? De ziel van de mens kan ongetwijfeld zonder theologie zalig worden. En daarom gaan juist de stille en vrome zielen deze vraag naar de éénwording van hun eigen dank met de dank der wereld gaarne uit de weg. Zij denken dat de knoop zich straks wel in het wereld-einde zal laten ontwarren. Tot zolang laat de christen de wereld haar gang gaan en hij waakt er alleen over dat niemand hem zijn kroon ontfout.

De christenzielen hebben zich daarom bij voorkeur willen onderscheiden van de boze wereld en hebben die wereld gemeden. Zij hebben, toen die wereldvlucht niet opging, in plaats van de ascese de wereldoverwinning gezet. Zij hebben de wereld vergeestelijkt, geïdealiseerd en versierd. Zij hebben in duizend vormen de wereld gemissioniseerd. Want de christelijke kerk is, als de apostel, tot leraar van de volkeren aangesteld. En de christelijke wereld is dan — zoals men pleegt te zeggen de telkens aan de wereld door de christenheid ontworpen „aardse kwadrant“, de christelijk *geworden* wereld. De christelijke wereld is dus steeds de na-christelijke wereld. Maar zo wordt de vraag naar de buiten-christelijke, naamloze wereldziel als bruid en de vraag naar de invoeging van mijn arbeidskracht in de actieve dankzegging van de gehele wereld in de vormen van christelijk-kerkelijke zending nog niet gesteld en die vraag blijft dus ook onbeantwoord.

De on-christelijke wereld echter was en bleef de ruimte waarvan de christen zich losmaakte in de richting van de nieuwe aeon, die de boven-wereldlijke (d.i. de van de wereld vrije en onwereldse aeon) is. De on-christelijke wereld — deze boze, hopeloze, natuurlijke, geloofloze, mechanische wereld — echter bestaat als een hard feit; zij is er. En sinds kort laat zij zich de behandeling, die zij van de christelijke kerk en de christelijke wereld ondervonden heeft, niet meer welgevallend. Zij laat zich de verdagging van het proces tot op het uur van het wereld-einde niet welgevallend. Zij provoceert de Jongste dag!

Als buiten-christelijke en on-christelijke wereld betwist zij in de laatste tijd de kerk en de christelijke wereld het eerstgeboorterecht. Deze boze wereld is begonnen met spreken. Met onuitsprekelijke *zuchten* namelijk staat de wereld — vloekend, kreunend en steunend — voor onze ogen op tegen de kerk en de christenheid. Zij klaagt kerk en christen aan. Tegen de christelijke volken treedt de volkeren-wereld naar voren — Chinezen, Indiërs, Negers, Maleiers, — en zij houdt de christenen de misdaden van de christelijke wereld voor. Deze volkeren-wereld van onderdrukten organiseert b.v. congressen waarop zij in een gemeenschappelijke strijd zich o.a. tegen het opium van de christelijke religie teweerstelt. De buiten-christelijke mensheid protesteert tegen de christelijke, d.i. tegen de van de boze wereld zo gelukkig verlost volken. En de christenvolken luisteren zo geschrokken naar de aanklacht alsof zij in het Jongste Gericht

voor de wereldrechter stonden. Zij weten dus reeds nu niet wat zij zeggen zullen. Quid sum miser tunc dicturus? Wat zal ik, ramp-zalige, in het jongste gericht dan kunnen zeggen? Een man als Albert Schweitzer verlaat de christelijke volkeren-wereld en stelt zich aan de andere kant op, n.l. die van de aanklagers. Ik weet niet welke geest bij het Jongste Gericht de aanklacht tegen de arme zielen voorleest — maar wel weet ik dat de geesten van alle niet-christelijke volken, Brahma en Wodan, Vitzlibutzli en Shiwa, heden met hun aanklacht tegen de christelijke wereld begonnen zijn en haar hun Jongste Dag aanzeggen.

Dit is de crisis van de christelijke zending in de volkerenwereld! De christenheid heeft haar rang en stand verloren. Haar zending is twijfelachtig geworden. De verachte wereld verschijnt in onze tijd als een minder verachtelijke gestalte dan de christenheid zelf. Want de verachte wereld is tenminste niet zo verachtelijk dat zij zich op haar verlost staat beroemt! „De christenen moeten er echt verlost uitzien als zij willen dat wij geloof hechten aan hun verlossing”, spot de antichrist Nietzsche. Deze aanklacht van de Jongste Dag slingert de volkerenwereld de christelijke wereld in het gezicht. Deze beide werelden zijn noch ruimtelijk noch naar verhouding van het getal duidelijk tegen elkaar afgegrensd: Afrika en Azië staan tegenover Europa, Amerika en Australië. En niet alleen enkelingen lopen over naar de zijde van de aanklagers. Maar ook een christelijk-europees volk, het russische, verklaart de christenheid de oorlog, plaatst zich aan de spits van Aziaten en Africanen en wil Europa tot een voorgebergte van Azië maken. Daarom spreken de Russen tegenwoordig graag van „Eurazië”.

Door deze strijd op het wereldvlak wordt de christelijke zending louter in het defensief gedrongen. Voor

de uitbreiding van het christendom komt een terugtrekkende beweging in de plaats. Het overlopen van de Russische christenheid naar de on-christenen en naar de niet-christenen verlamt de zichtbare vleugels die de christelijke ziel in haar vlucht moeten dragen. Maar met dit alles zijn nog slechts de zichtbare (om zo te zeggen: de geografische) zekerheden afgebroken. Omvattender is die andere vormgeving van deze wereld, die niet zo simpel geografisch vastgesteld kan worden maar niettemin de christelijke ziel haar ruimte in de wereld afhandig maakt. Een nieuwe wereldse gestalte treedt dreigend op tegenover de kerk. Zoals de christelijke wereld wordt uitgefloten door de eurasische, zo wordt tegenwoordig de kerk gehoond en afgeschaft door de nieuwe wereldgrootheid die de *maatschappij* is.

De maatschappij rijst heden ver boven de kerk uit. Zij houdt de christelijke kerk het volgende voor: Jij bent onvruchtbaar, jij werkt niets uit. Ik heb veel bescheidener aanspraken dan jij en toch presteer ik véél meer. Jij hebt aan allen, die van goede wille zijn, de vrede willen brengen. Ik zal verwerkelijken wat jou steeds mislukt is: het brengen van de wereldvrede. Jij hebt het geprobeerd in naam van de geestelijke liefde en van de menselijke vrijheid. Mij gelukt het in naam van de wetten der wetenschap en van de economische noodzaak.

Bovendien sier jij je met een grote pauwenveer van de ijdelheid: met grote domkerken, veel gezang, priesterkleding — en stoffige dogma's onderneem je je mislukte, kleine probeersels in de liefdadigheid. Maar mijn woordvoerders, de sociologen, ontmaskeren jou.”

(wordt vervolgd)

de paus

IN DE VELE reacties op en discussies over de laatste encycliciek van de paus dreigt een element ten onder te gaan, dat toch niet onbesproken dient te blijven.

De argumentaties pro en contra gaan in zekere zin van hetzelfde standpunt uit: het gezag van de paus.

De pro-mensen vinden, dat in deze figuur in dit ambt het eind van alle tegenspraak is gegeven; de contra-mensen ontkennen dit juist. Wat mij nu verwondert is het wegvallen van een schakel. Immers de con-

tra's retireren op het geweten van ieder mens persoonlijk en de pro's negeren dit als hoofdelement, maar beiden gaan uit van het gezag van de paus in hun redenering, de een positief, de ander negatief.

Is de ontbrekende schakel niet deze, dat een kerkgemeenschap in haar leiding een beleid kan en mag en soms moet voeren, dat uitgaat boven het individueel geweten van de leden? Of deze leiding nu de paus is of een vergadering vormt een ander punt van overweging, waarover straks meer.

Als er zoiets is als leiding en beleid voor een lichaam als de kerk is, zou het op zich genomen kunnen voorkomen, dat deze leiding en dit beleid tegen de draad ingaat van de meerderheid der leden.

Dat de gemeenschap der gelovigen een koninklijk priesterdom is impliceert niet, dat ieders haan koning kan kraaien; om alle misverstand te voorkomen: het gaat hier om waakzaamheid op het punt van leiding en beleid en niet om een pleidooi te voeren voor geestelijke en daarom ook materiële onmondigheid van de leden, noch om een pleidooi voor solitaire beslissingen vanuit de top van welke hiërarchie dan ook. Ieder lid van een kerkgemeenschap heeft de niet te ontnemen vrijheid zelf te

dat het werk van Jezus Messias niet een abstracte verlossing is, maar betrekking heeft op het totale bestaan.

De gerechtigheid, waarvan het nieuwe testament zo opgetogen spreekt, is een slag in de lucht als daarin niet begrepen is de benauwenis van heel onze wereld, de wereld van 1968.

Jezus is doende „gerechtigheid” te openbaren. Dat wil niet zeggen, dat hij de lakens uit gaat delen, ook niet een heel program van vernieuwing ontvouwt. Het betekent heel eenvoudig en geweldig, dat Hij met zijn leven de kant van de doden kiest, dat Hij lotgenoot wil zijn van de arme Lazarussen. Dat is het meest goddelijke, dat denkbaar is.

Er zijn er vandaag nog miljoenen, die niet weten wat vrede is, noch welzijn. Ze sterven als ratten onder

ons gerechtigheidsgeweld.

Zie toch, hoe ook de taal om vernieuwing schreeuwt. Ze wil weten van een andere gerechtigheid, die zal wederkeren... Toen M. L. King onder ons verkeerde, was er een glimp van te zien.

Ook was te zien, dat deze gerechtigheid alle benauwers verfoeit. Hoe lang nog zullen de goddelozen, o Heer, hoe lang nog zullen de goddelozen juichen? (Ps. 93 : 3).

Het wordt alles zo duidelijk in deze tijd.

Het wordt duidelijk, dat onze noties van recht, orde en gerechtigheid het zwaar te verduren hebben.

Het wordt duidelijk ook, waar de „benauwers” zitten; er wordt met ze afgereken.

Of toch niet?

Er moet wel heel wat gebeuren,

voor wij die loonronden en winsten door de hongerenden der aarde laten betalen, ons mee-verheugen met de stromen en de bergen om de komst van Heim, die de aarde zal richten. Hij zal de wereld richten in gerechtigheid en, de volken in rechtmatigheid.

—J. VAN DER WIEL

P.S. Net las ik van prof. F. Duynstee: „De wereld van het evangelie is de liefde, die van de staatkunde het recht”.

Ik weet niet, of onkunde hier een mentaliteit kweekt (het gaat natuurlijk tegen het „evangelisch radicalisme”) of dat de mentaliteit zich van de onkunde bedient. Leerzaam is het in ieder geval.

plezier in het schelden

Nr. 4 23 November
1968

Uit: E. Rosenstock Huessy: „Die Sprache des Menschengeschlechts”. Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1963.

Deze toon, die de maatschappij graag aanslaat, is ruw, brutaal en stijlloos; de kerk moet haar woningen wel ontwijd voelen door de ironie, de ruwe hoon en de bittere hooghartigheid in ieder woord dat vanuit deze maatschappij tot haar doordringt. Maar ook de afgejakkerde en uitgeputte predikant, ook de vrome en gelovige christen ontdekt tegenwoordig in zijn eigen leven hoezeer deze macht ook over hen regeert. Er zijn bepaalde situaties, waarin het woord zich in onze mond omdraait en waarin zekere dingen — al zijn zij nog zo heilig — niet ernstig genomen kunnen worden, door niemand van ons ernstig genomen kunnen worden! Dáár, waar de zwoeger in ons met inzet van zijn laatste krachten sjouwt en er doorheen probeert te komen, waar hij dus frontaal tegen een moeilijkheid opworstelt en vecht in het zweet van z'n aangezicht — daar kan hij niet praten als op een rustdag, een zondag. In deze situatie is hij óf stom, óf zijn spreken wordt (als hij gedwongen wordt zijn mond open te doen) grof, zwartgallig, krampachtig en gespannen. Wij willen echter het geduld opbrengen de mens zonder zondag en zonder rustdag zó aan te horen, zoals deze mens alleen maar spreken kan: heftig, aanmatigend, onrechtvaardig — maar met uitwerking en energie. Deze mens noemen wij de vermaatschappelijkte mens. Hij is een andere dan de volksge-

noot of de staatsburger. Want de maatschappij bestaat slechts uit de momenten en factoren van onze arbeid. De maatschappij is het samenstel van onze krachten als zij in actie zijn; en niet als zij rusten.

De maatschappij beoordeelt daarom ook alle geestelijk gebeuren naar de werkenergie, die daarin geïnvesteerd moet worden. Zij analyseert ook het kerkelijk bedrijf slechts op dat wat haar bedrijfsvoering moet heten — dus op exploitatie en energieverbruik en rentabiliteit. De maatschappij hult zich in de niet in 't oog lopende gewaden van een kartotheek, een bank, een handelsverdrag; maar zij is overtuigd dat de Una Sancta, de éénheid van de volkenwereld die de kerk zolang (en tevergeefs) heeft proberen oproepen, nu gehoorzaam opduikt uit de golven! —

Wat heeft de kerk het leven ondragelijk ingewikkeld gemaakt met haar sekten, belijdenissen en wereldbeschouwingen, die steeds opnieuw door het kerkelijke dogma en de cultus werden afgestoten en werden opgewekt. De kerk heeft tal van ambten geschapen in haar hiërarchie; vanaf de paus tot de exorcist. Toen heeft zij weliswaar (in de reformatie) dat allemaal ingewisseld voor het algemene priesterschap der gelovigen. Maar de christelijke wereld, die in de plaats getreden is van de kerk van Rome, ziet er precies zo gecompliceerd uit. Waar de maatschappij

slechts arbeidskrachten, werkbij en radertjes in het productieproces ziet, daar heeft de christelijke staat een belachelijke pyramide van kerkeraden, superintendents, economische beheerslichamen en handelskamers opgericht. En de kerk heeft deze ambtelijke hiërarchie gesanctioneerd. Zij neemt zelf deel aan de verwaandheid van de academici, die de laatste eeuwen over de onontwikkelde een zelfzuchtige heerschappij voeren. De geestelijken zijn trots op en behoudzuchtig ten opzichte van hun academische voorrechten. Maar dan verbleekt de hele prediking van de kerk tegenover deze zelfzucht! Zolang heeft de kerk tegen het egoïsme gepredikt en de mensen de christelijke naastenliefde in het bloed gegoten, dat zij het helemaal niet meer wagen om persoonlijk zelfzuchtig te zijn. Maar in ruil daarvoor zijn zij het des te meedogenlozer in hun beroep. De zogenaamde idealisten zijn de ergsten. Een idealistische professor overschreeuwt zichzelf wellicht uit louter hartstocht voor zijn idealen en lijdt misschien honger voor een of andere gedachtengril. Maar terwijl hij verkommert in zijn onbaatzuchtigheid, kan hij niet luid genoeg agiteren voor de waardigheid van de duitse professorenstand. Dan is iedere zelfvergoding op z'n plaats. Men laadt tegenwoordig uit angst voor de onchristelijke zelfzucht zijn egoïsme over op het beroep als zodanig. En dan is alles gedekt en gerechtvaardigd. De kerk is nog altijd bezig te preken tegen de arme, zondige deugnieten („den armen Sündenlummeln“). Maar merkt zij dan niet dat dezen haar allang ontgroeid zijn, n.l. uit het individuele vlak weg naar het sociale en sociologische vlak? Zij zijn toch individueel en hoofd voor hoofd veel te machteloos om te kunnen zondigen, te zeer verslapt en te zeer voor de tredmolen ingespannen. De mensen zondigen reeds lang alleen nog maar „in corpore“, als gemeenzame gestalte! En wie geeft hen het beste voorbeeld? De kerk zelf. Een naïvere egoïst dan de kerk, is er niet. Al bij de ingang moet men het visitekaartje van zijn belijdenis afgeven. Wie niet bij de eerste ademhaling een belijdenis opzegt en lafhartig kruipt voor het kruis en zich buigt voor dingen die hij als leek verstaan noch overzien kan — die is voor de kerk verdacht. Catechumenen kent zij niet meer, d.w.z. zij heeft geen oneindig wijde ruimte van verwachting en hoop meer voor de kinderen dezer wereld. Met het naïef egoïsme van academici, inclusief hun salarisschaal, beeldt zij zich in dat de mensen de Jacobs zegen alleen maar hij hén, dominee's en specialisten, moeten halen. Moge het zo zijn dat de z.g. burger-maatschappij nog een poosje de geestelijke loondienaars bij doopplechtigheden, bruiloften en begrafenissen in dienst zal nemen — voor het overige is toch de kerk voorzien en zij gaat niemand meer echt ernstig aan!

„Want ik, de maatschappij, ga uit van het egoïsme der mensen en van het egoïsme van beroepen en klassen en omdat ik dit egoïsme aanvaard, daarom ademen de mensen op en komen tot rust. Ik vraag niemand naar zijn belijdenis. Want wie werkt, die moet ook eten. Zekere mysteriën van de maagdelijke geboorte of de opstanding — mysteriën die lange tijd

door de kerk bewaard zijn en waarin misschien 2000 jaar geleden een zinvolle oppositie tegen bepaalde griekse mythen gelegen was — staan allang niet meer in het middelpunt van de belangstelling. Geloofd daarom niet dat mijn mensen met de kerk over dit gedoe zullen twisten. Ze weten er gelukkig ook niets meer van. Ze hebben de kerk en haar aanspraken vergeten.

Dat is geen wonder. Ze hebben immers hun handen vol aan het werk waaraan de kerk zich laf onttrokken heeft in haar angst vuile handen te krijgen tegen de achtergrond van de Jongste Dag. Hoe heeft de kerk van deze Dag gesproken! Met jammeren en tandenklappen. Wij, wij *leven* deze dag. De schilderijen van de religieuze schilders hebben alle duivels afgebeeld die op de dag van het wereldgericht de arme zielen omringen en ze wegslepen. Een oneindige angst heeft de kerk op de mensen gelegd. Maar angst is het tegendeel van de vreze Gods. In plaats van God te vrezen, hebben de christenen slechts geleerd voor de duivelen angstig te zijn. Ik, de maatschappij, leer de mensen de duivelsgodsdienst. Wij vrezen de duivels niet. Wij maken van hen een naarstig gebruik! Zelfzucht, ijdelheid, geilheid, conformisme, machtsbegeeren, geldingsdrang en vooral de honger — alle kwalen en zwakheden van de mens analyseren wij en we zetten het op ons conto. De huishouding van de sociale wereld bestaat louter uit kleine duivels en duivelse streken; tezamen verschaffen zij de wereld haar energie precies zoals de electriciteit en de stoom dat doen. En met de electriciteit en stoom bouwen zij de geweldige wereld van de techniek op, de nieuwe aarde van het verkeer van allen met allen, van de uitwisseling van elk met elk, van de verbinding tussen het gemenebest en ieder punt binnen dit geheel.

Wij kapselen ieder in in onze circusspelen en in onze werkloosheidsverzekering. Op deze manier heeft geen enkel individu een geldige reden om uit deze wereld naar een andere te gluren. De mens wordt hier geholpen. Hij hoort toch helemaal bij dit geheel en hij wordt ieder ogenblik aan deze saamhorigheid herinnerd. En ook aan de gelijkheid met 's mensen onverbondenheid hebben wij een eind gemaakt, n.l. aan het schrik'lijk donker van de nacht. Wij hebben van de nacht een dag gemaakt. Onze elektrische lantaarns maken iedere blik, die boven de sociale aardatmosfeer uit wijst, onmogelijk. De sterrenhemel zullen de komende generaties nog slechts als studie-object groepsgewijs door de verrekijker te zien krijgen. Jij, kerk, hebt voor het opbrengen van respect jegens jou lange tijd gebruik gemaakt van de angst der ziel, die in de donkere nacht eenzaam onder het sterrendak haar Schepper zoekt. Wij laten zulke radicale verlatenheden niet eens een kans krijgen. Wij rekenen nog slechts met verbonden groepen en collectiviteiten. Dat bevrijdt ons al van tevoren van zeer veel innerlijke ballast.”

Zo juicht de wereld over haar Jongste Dag, die „heksensabbath van alle vrije geesten” (Nietzsche). Zij juicht. En de kerk moet het zich laten welgevalen, dat de wereld met zulk spreken aanvangt.

Maar de kerk kan zich dat ook met een positieve bereidwilligheid laten welgevalen. Zeker, de wereld ziet er in het wereldeinde anders uit dan de kerk haar tot nog toe in het blikveld had. De eindtijd is er, de volheid van alle tijden. Deze great society brengt een geweldige gelijktijdigheid tot stand van alle en van ieder gebeuren op aarde. Op de Jongste Dag houdt de geschiedenis op en alles vindt tegelijkertijd plaats. Zo is het welbeschouwd ook reeds nu. Alwat ergens op aarde plaats grijpt, voltrekt zich in de zelfde tijd. En de gebeurtenissen stapelen zich niet meer na elkaar op zoals in de kerkgeschiedenis toen de martelaren de apostelen moesten opvolgen, de bisschoppen volgden op de martelaren, de monniken op de bisschoppen en de zendelingen op de monniken. Maar alles wat leven in zich heeft, wordt (waar-dan-ook en wanneer-dan-ook) *naast* elkaar geleefd. Terwijl de maatschappij het menselijk gedenken geamputeerd schijnt te hebben. Slechts moeizaam gelukt het de moderne mensheid door boeken kunstmatig een historisch bewustzijn bij te brengen. Uit zichzelf heeft zij niets meer daarvan. Ons gisteren en eergisteren zijn morgen al vergeten. Dertig jaren liggen even ver verwijderd achter ons als duizend jaar. En op deze wijze staat de moderne mens even dichtbij of even veraf van de germaanse stamhoofden op IJsland anno 900 als tot zijn lijfelijke vader of zijn geestelijke leraar. Met deze *gelijktijdigheid* van alle gebeuren komt dus een tweede wezenskenmerk van de maatschappij overeen: haar oneindig vermogen te kunnen veranderen. „De natuur is als een Proteus,” zegt Goethe.

„Zij verrast ons dagelijks van een kant, vanwaar wij het 't minst verwacht hadden”.

De great society nu heeft deze eigenschap ook. En daarmee verradt zij ons volledig, wat zij is: deze maatschappij is de saamgevoegde, de tot eenheid geworden natuur; zij is de wereldorde in de tweede macht. Door de techniek van de mens heengegaan — bearbeid, doorschenen, doorzocht en gemeten, overwonnen en overweldigd, geopend en uitgebuit, berekenbaar en toepasbaar in de wereld — maar juist

daardoor óók verenigd, gecentraliseerd en georganiseerd. Zij kan niet meer uiteenvallen. In plaats van de „organische” wereld van de romantiek (de laatste poging tot uitstel van de Jongste Dag!) dringt zich onweerstaanbaar de organisatiwereld van de techniek op; en het kan deze nooit snel genoeg gaan.

De wereld, die deze society is, stort zich met geestdrift in het wereldeinde. Haar doel is de bespoediging. Iedere schroom voor de toekomst heeft zij verloren. Daarbij maakt ze overigens ook van de kerk en van haar priesters gebruik: waar nog achtergebleven groepen zijn, daar laat men graag de kerk haar gang gaan. De maatschappij is immers tolerant jegens ieder fragment. Zij neemt een ieder zo als hij is. Maar universeel en katholiek is alleen zij, de maatschappij. De vele kerken zijn in haar ogen als interessante formaties druipsteen in een of ander natuur-historisch museum. Wanneer katholieken op pelgrimage zijn naar de paus in Rome, dan verheugt Mussolini zich over de verbetering van de italiaanse handelsbalans. Wanneer de kerk in glas en staal te kijk staat op de Keulse Pressa, dan draagt dat misschien bij tot vermindering van het financieel tekort der tentoonstelling. Dit zijn de gezichtspunten van de maatschappij. „Loof den Heer, mijn ziel en alwat in mij is, zijn heilige Naam”. De kerk kan op de Jongste Dag niet anders spreken, dan zoals op de eerste dag de eerste ziel gesproken heeft. God heeft nu eenmaal de werkelijke wereld geschapen, zoals zij is. Hij heeft haar ook zo naar het einde toe geschapen — waarin geen ding meer verborgen is: hel en hemel en de louteringsberg van ons aards bestaan, het is alles aan den dag. De duivels, duizenden jaren lang angstig verscholen in de diepste afgronden van ongeluk en vertwijfeling, springen nu zichtbaar rond — lasterend, pralend, maar in ieder geval voor het voetlicht en zichtbaar. En zij generen zich helemaal niet voor de kerk. Zij geloven alleen, dat de kerk tóch ter zijde blijft staan, inactief, en dit moderne duivelswerk slechts kan veroordelen.

(slot volgt)

ismaël's zonen en de staat israël

De kijk van „het Westen” op de Islam.

In 1961 verkreeg aan de Universiteit van Amsterdam J. D. J. Waardenburg de theologische doctorstitel na verdediging van zijn proefschrift „L'Islam dans le *Miroir de l'Occident*.” Daarin behandelt hij uitvoerig de wijze waarop een vijftal westerse oriëntalisten de wereld van de Islam hebben proberen te verstaan. Van deze vijf: Hongaars I. Goldziher, de Nederlander C. Snouck Hurgronje, de Duitser C. H. Becker,

en de Fransman L. Massignon — geboren resp. in 1850, 1857, 1876, 1863, en 1883 — was voor mij vooral de eerstgenoemde als Joods denker en geleerde van betekenis. Ik vermoed namelijk, dat wij de Islam niet als zonen van „het Westen” zullen moeten leren verstaan, maar als mensen, die samen met Israël tot erfgenenamen van Abraham hebben mogen worden. Toch had Waardenburg gelijk, dat hij de aan zijn geboorteland Hongarije steeds trouw gebleven Jood Goldziher als „westers” oriëntalist behandelde. Zelf heeft hij

gekweekt, hoeveel onnodige angst ook. In plaats van de in de Messias Jezus vertrouwend enerzijds met zijn volk en anderzijds met alle buitenstaanders in geloof hoop en liefde te verbinden op de weg der bevrijding, werden de leden der diverse christelijke geloofsgemeenschappen veelal tot in eigen kringetje opgesloten najagers van vermeend zieleheil. De zeer vergaande ontkerkelijking behoeft allerminst te verbazen. Zij komt als een ten volle verdiend oordeel over de christenheid van Europa en Amerika, waardoor de taak van de jonge kerken in Azië en Afrika onnoemelijk veel zwaarder wordt.

De gemeenschap der gedoopten zij klein, maar universeel gericht.

Laat de gemeenten het wagen om klein van omvang te zijn! Ik wil niet pleiten voor het afstoten van ontrouwe leden. Niet wegens „wanbetalen” — want hoe kan men dan duidelijk maken dat geven voor de zaak van het Godsrijk een vóórrecht is? Ook niet wegens „gebrek aan belangstelling” — want kan de schuld daarvan niet aan de andere zijde liggen? Maar de gedoopten, die daartoe bereid zijn, zullen er naar moeten streven hun gemeenschap te vernieuwen. Zij zullen daarvoor geregeld op een bepaalde plaats samen moeten komen. Luisterend naar het getuigenis van de schrift met een open oog voor alles wat er in eigen plaats en omgeving en in geheel de wereld gebeurt. Iedere gedoopte moet daarbij weten, dat hij misschien vaak mag zwijgen, maar moet spreken, wanneer hij ontevreden is: mogelijk alleen kritisch vragend, mogelijk ook positief getuigend. Gemeenten moeten

plaatselijk bijeenkomen, maar elkaar ook bezoeken en schriftelijk doen delen in wat haar geestelijk beweegt. Door het bijbelwoord zal als vanzelf telkens opnieuw de zaak van Israël, het eigen volk van de Messias, in de aandacht komen. Mede daardoor komen dan alle noden van geheel het menselijk geslacht binnen de gezichtskring. Israël is er immers te midden van en terwille van alle kinderen der mensen. De doop tot de Vader betekent immers, dat men ingelijfd wordt in de gemeenschap van Abraham, die door de hemelse Vader geroepen werd en tot gehoorzaamheid bereid bleek. De doop tot de Zoon wil zeggen, dat het machtsbereik van de Koning der Joden ook ons omvat. De doop tot de Heilige Geest wijst op de voortgang van Gods rijk tot aan de uiterste grenzen der aarde, de voleinding tegemoet. In de hierdoor geschapen ruimte moet de gemeente ook twijfelenden en zelfs verbeter tegenstanders durven te ontmoeten. Wanneer zij niet vanzelf komen, moeten ze met warme genegenheid worden uitgenodigd. Niet omdat wij alles zo goed, ja zoveel beter zouden weten. Maar omdat wij gehoord hebben, dat de verlosser der wereld verschenen is, omdat wij geloven dat die boodschap waarheid bevat, en omdat wij als gemeente samen met onze medemensen aan die waarheid willen proberen gestalte te geven.

Misschien weten we maar één ding, nl. dit: dat wij niet behoeven te berusten in de zegepraal van het kwaad, zelfs al lijkt dat onvermijdelijk. Gods rijk breekt zich immers baan!

—FRITS KUIPER

Nr. 5 7 December 1968

plezier in het schelden

Uit: E. Rosenstock-Huussy: „Die Sprache des Menschengeschlechts”. Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1963.

De kerk kan echter God alleen loven, wanneer ze zijn wereld prijst en liefheeft en tot zich uitnodigt. Weliswaar moet zij dan ook aandacht hebben voor het heimelijke verlangen van deze duivelswereld en zich daarop richten. Maar dan is een verandering aan hoofd en leden der kerk noodzakelijk. Want nog nooit heeft de kerk met de geünificeerde, van zichzelf uit reeds door-en-door gerationaliseerde en georganiseerde planetaire society te maken gehad. —

De kerk was de laatste eeuwen vooral een kerk van de prediking. Op deze wijze kon zij ieder volk in zijn eigen taal aanspreken en daardoor zelf tot een nationale kerk worden. De kerk heeft de bijbel vertaald voor iedere natie en heeft haar cultus overgedragen op iedere aparte staat. Dit was de weg waarop de volken en staten zich de kerk hebben toegeëigend. Kerk en staat, kerk en natie kunnen heden wel begrip voor elkaar opbrengen. Maar zo staat het niet met kerk en maatschappij!

Inderdaad: als predik-kerk heeft de kerk de maat-

schappij niets te zeggen en niets eigens te bieden. Tijdschriften en kranten brengen graag ook hun kerkelijke rubrieken, zoals ze voor al het interessante een plaats inruimen. D.w.z. in haar geijkte gestalte is de kerk in het beste geval een ogenblik lang net zo interessant als een nieuw automerk!

De kerk moet de maatschappij tot zich uitnodigen, zeiden we. Dan moet ze b.v. weten, dat deze maatschappij geen confessie kent. Natuurlijk zijn er tegenwoordig nog volksgenoten en staatsburgers, die nog wel in de oude kerkelijke praktijken hun bevrediging vinden. Maar het aantal maatschappij-mensen groeit. En deze nemen geen enkele van hun eigen meningen ernstig, dus ook niet hun „belijdenis”. Zij hebben zich al te vaak moeten veranderen. Al te duidelijk zien zij het bekende „wiens brood ik eet, diens lied ik zing” als reële, wereldse wet. Te onpersoonlijk zijn hun opvattingen. Een belijdenis staat heden ten dage in de buurt van de affiche-ten-eigen-bate, de reclame. En juist de reclame is datgene, waarvan

deze mensen zijn gaan walgen. De hele week door moeten zij voor zichzelf, voor hun productie en voor hun gezindheid reclame maken. Men houde a.u.b. de zondag daar vrij van. Prediking nu als christelijke reclame maakt in onze tijd de kerk in de ogen van de maatschappij, zonder enig effect te sorteren, vaak eenvoudig belachelijk. Men sta de mensen toe hun *naaktheid* te tonen en zich niet beter te hoeven voordoen als ze zijn, men sta hen toe *zonder reclame* te leven. Want al deze mensen leven immers als op de Jongste Dag! En daarom zij ze moe, doodmoe. Zij geloven en moeten wel geloven iedere dag hun laatste en allerlaatste woord gesproken, de laatste kreet uitgestoten te hebben. Zij lijden onder de versnelling. En nu moet de kerk hen uitnodigen om hun vermeend laatste woord te laten spreken. Laat hen de rol van aanklager in het Jongste Gericht binnen de kerk spelen. Houdt het ervoor, dat hier een nieuw geluid, de duivelsprovincie, voor de kerk erbij geschapen wordt — opdat de duivels van de vloek verlost kunnen worden, die op hen rust.

Wat is dan de vloek der duivels? Dat zij *schelden* moeten en daarvan nooit loskomen. Deze duivel loert op de maatschappij-mens. De gezonde arbeider scheldt weliswaar tijdens de arbeid, maar zijn ziel is dan vrij voor alle verdere goede dingen. Wanneer de kruier in z'n handen spuugt en een zware vracht van de grond optilt, dan hoort daar een ferme vloek bij. Dan pas voelt hij zich goed. Uit zijn krachttermen stamt de maatschappij-critiek van de arbeidskrachten, de zweogende werknemers.

Wanneer de kerk in de maatschappij God wil loven, zal ze het schelden van de zware arbeiders een plaats in de liturgie moeten inruimen. Deze liturgie zal dan weliswaar nog bezwaarlijk „liturgie” kunnen heten. Maar de kerk kan niet zegenen voordat de slovende mensen gesteund, gezocht en gejammerd hebben over de slechtheid van de natuur, de hardheid van het leven, de kwalen van hun klasse en stand — en bovenal over de leugenachtigheid van de kerk. Men geve dus aan de luide kreten van het schepsel de voorrang. Zijn maatschappelijke schuldbelijdenis hult zich echter in de gedaante van aanklachten.

Deze beschuldigingen verwaaien heden in sanatoria en op politieke vergaderingen. En daar hebben zij dan ook het laatste woord. De aanklachten worden in het sanatorium niet ernstig genoeg genomen. Terwijl zij op de politieke vergadering al te ernstig genomen worden. Z'n juiste plaats krijgt het schelden pas binnen de kerk. Op de avond vóór de zondag, op het weekeinde, hoort de onkerkelijke taal van het schepsel thuis, zijn onuitsprekelijk zuchten. Maar dit is werkelijk een taal, die daarom onuitsprekelijk heet, zolang wij ons voor haar schamen — de sprake van het verborgen, het onderste, het gewone leven. Het schepsel kan alleen maar verlost worden als deze onderwereld aan het woord mag komen. Maar daar, in z'n vrije tijd, krijgt de werkende mens zijn ziel terug, omdat hij op de juiste wijze zich mag uitschreeuwen. „Op de juiste wijze” gebeurt dat daar, waar men zijn

vloek gewillig aanhoort en liefdevol begrenst. *Daar is de nieuwe voorhof van de kerk.*

De kerk looft God dus in de maatschappij als zij in alwat vanuit de maatschappelijke orde geroepen en geschreeuwd wordt, zijn heilige Naam beluistert. Dan kunnen de duivelen tot rust komen, zoals hen voor de Jongste Dag beloofd is. Wanneer het zich mag uitspreken, verliest ieder duivelswerk zijn grenzenloos en overweldigend karakter. Het valt ter aarde. Met zijn draagwijdte is het pas dan gedaan als het zich mag uiten. Doch alleen wanneer men er niets tegen in zegt, komt het tot dit resultaat. De duivels moeten zichzelf blootgeven. Dan kunnen zij namelijk pas gericht spreken. Zij mogen de kerk oordelen en aanklagen als zij dat nodig hebben voor hun ontbloting. Maar de kerk moet van háár kant volstrekt niet oordelen en aanklagen. Zij luistert en neemt ernstig en dankt en looft in de eindtijd zoals op alle dagen. Ja, zij looft dan in nog groter dankbaarheid. Want al die woorden vol haat of onbegrip zijn slechts de zweetdruppels die door de gehoorzame arbeidskrachten van de maatschappij bij hun laatste arbeid vergoten worden. En intussen vindt de aarde haar voltooiing. De *arbeid* van de werkers in de mijnschacht wordt hun tot loon — niet hun schelden dat godsdienst opium is. Men vertelt van een muilezeldrijver in Missouri dat hij zes uren achtereenvolgende vloeken kan zonder één van z'n verbazende vloeken te hoeven herhalen. De ezeldrijver, over wie wij meesmuilen, wordt echter tegenwoordig vervangen door georganiseerde lasterbonden en groepen litteratoren. Een kleinzoon van Leopold von Ranke, Robert Graves, heeft met zijn „Nazarene Gospel” een record bereikt in bloedig-ernstige Godslastering. De man is even begaafd als bezeten. Maar in een hogere zin móést het zuchten van de creaturen onder de schaamteloze heerschappij van de z.g. „ontwikkelden” deze duivelswereld wel oproepen.

Vatten wij het beeld van het wereldeinde samen. In het einde der dagen is het wezen van de erfzonde een volle slag omgedraaid. In de voor-christelijke wereld dreigt iedere zonde de volken te verstrooien en te isoleren. *De zonde isoleert.* In het wereldeinde daarentegen wordt de zonde juist het werktuig van de vermaatschappelijking. Iedere zonde brengt de enkeling dieper onder het juk en de voogdij van de maatschappij. De geïsoleerde leider van vroeger dreigde al te overmoedig te worden. *Hij werd aanmatigend.*

De gesocialiseerde maatschappij-mens van tegenwoordig dreigt te onzelfstandig, te bloohartig te worden; hij raakt ontzield. Zijn laatste, bescheiden levenskracht als schepsel — zijn puur menselijke schreeuw — wordt daarom de bron voor zijn persoonlijk levensherstel. De kerk moet, opdat zich uit de collectieve massa's nog persoonlijke zielen kunnen losmaken, juist de duivelse klachten uit deze tezeer ingesnoerde massamensen te voorschijn lokken. Zij moet op dit schelden verliefd worden, omdat in dit schelden tenminste de eerste ademtocht van een ziel zich baanbreekt. De kerk luistere toch! Zij dale af in de onder-

wereld. Pas wanneer de oerklank aan de keel van de schepselen in hun arbeidsgespecialiseerde maatschappij ontsnapt is, kan de kerk haar tweede woord spreken. Van de kerk wordt heden een Goede Vrijdagsoffer van haar geloof gevraagd, opdat zij Pasen kan

vieren. Neemt zij het schelden aan, dan zullen zielen kunnen opstaan van de doden, kunnen rusten van hun werk in de wereld en kunnen spreken alsof dit de meest eenvoudige zaak ter wereld is: „juicht den Heer, gij gehele wereld!”.

ketterjacht

OP HERVORMINGSDAG 1968 ontbraken in huize Spijkerboer waarschijnlijk „de vrolijke zekerheid en de brede allure” die eigen zijn aan een reformatorisch christen. Spijkerboer's toorn was opgewekt door een artikel van Henk Biersteker in het dagblad Trouw van 31 oktober over de toenadering tussen de kerken in enkele dorpen in West-Friesland, n.l. Venhuizen, Hem, Oosterleek en Wijdenes. De neerslag van zijn gemoedsgesteldheid is te vinden in twee artikelen: „Het verloren gezicht” in Trouw van 5 november en „Twee kerken” in „In de Waagschaal” van 9 november. Nu zaten die twee artikelen een jaar geleden al in zijn pen, toen hij mij met diep ernstige stem en doordringende ogen op het Rokin in Amsterdam de vraag stelde „waarom ik niet direct kapelaan was geworden”. Dat was geen grapje, want Spijkerboer maakt over deze zaken geen grapjes. En als het geen grapje was, dan was die opmerking ontluikend. Over brede allure gesproken!

Jammer is het dat S. in het artikel in Trouw niet met naam en toenaam aanvalt, er was een redactioneel voorwoord voor nodig om dat duidelijk te maken. Zeker is, dat hij met „Het verloren gezicht” onze activiteiten bedoelt, dat bleek uit een persoonlijk bericht van hem. Graag gaan wij op een enkel punt in.

Er zijn dus twee kerken. In de ene, de goede — waartoe Spijkerboer behoort — „wordt ijverig in de bijbel gelezen, om goed te begrijpen wat er met ‘de rechtvaardiging van de goddeloze’ bedoeld is. Daar concentreert men zich op het Woord en de Geest en het leven in broederschap...” en wat er verder volgt. Het zijn de nazaten van hen, die in

de zestiende eeuw door de bossen, moerassen en rietkragen werden gejaagd.

In de andere kerk gaat het heel anders toe. „De andere kerk is die van het zelfbehoud: ze weet wel van Jezus Christus af, maar eigenlijk heeft ze Hem niet lief, want ze zit zich op haar eigen wezen te bezinnen en haar diepste aandrift is om haar eigen bestaan zo niet te verheerlijken dan toch te continueren...” Men heeft daar alle dogma's overboord gegooid en in de preek brengt men niet de goede boodschap, maar alleen maar zichzelf: „in de preek gaat het erom dat de voorganger zijn gehoor meeneemt in zijn eigen visie en vaart”.

Het avondmaal is in de andere kerk slechts een soort bindmiddel en geen verkondiging meer van Gods bevrijdende genade. Er wordt daar zelfs niet eens gediscussieerd over de inhoud van evangelie en avondmaal: men doet maar raak, men experimenteert maar. De enige vergelijking die Spijkerboer aan kan dragen is „het afschieten van een raket”.

ALS WIJ GOED begrijpen, behoren wij dus tot deze andere kerk. Dit nu is een grove en liefdeloze vertekening van de werkelijke gang van zaken. Trouwens, nooit nog heeft onze collega de moeite genomen eens te informeren naar werkwijze en bedoeling. Ligt het niet voor de hand, alvorens iemand van ontrouw en gedachteloosheid en alle boven geciteerde zinnen te beschuldigen, eerst eens te vragen wat hem beweegt? Spijkerboer zal antwoorden: „Ik heb jullie informatie niet nodig, ik weet precies wat jullie beweegt.” Nu weet Spijkerboer veel dingen precies en hij schrijft alsof hij inderdaad één van de weinigen

is die weet waarom het gaat. Wij geven ruiterslijk toe, dat wij omtrent veel dingen in het duister tasten, zelfs over de betekenis van het avondmaal, niet „volgens anderen”, maar gewoon volgens Rutgers in het interview van 31 oktober. Graag geef ik toe, dat wij veel van Spijkerboer kunnen leren. Zijn inleiding op de Barmer thesen in onze classis was indrukwekkend. Dat heb ik hem direct gezegd. Dat neemt echter niet weg, dat het niet zo vreemd is om aarzelend en zoekend bezig te zijn met allerlei zaken. Maar dat we bezig zijn — studerend, denkend en discussiërend in allerlei groeperingen — dat zou Spijkerboer kunnen weten, wanneer hij nog een beetje hart heeft voor zijn eerste gemeente: Wijdenes en Schellinkhout. In talloze kerkdiensten, gespreksringen, oekumenische informatie-avonden, wekelijkse Pray-In's (oekumenische gebeds- en gespreksdiensten op dinsdagavond) en op maandelijkse ontmoetingen van de geestelijkheid is er intens gediscussieerd juist over de kern van het evangelie — dat S. terecht omschrijft met de 'rechtvaardiging van de goddeloze' — over de inhoud van avondmaal — eucharistie, over genade en zonde, over het geheim van de gemeente. Dat we er misschien anders over denken dan hij is mogelijk. Maar een uitnodiging van de redactie van „In de Waagschaal” om onze gedachten eens uiteen te zetten — over avondmaal-eucharistie, eenmalig offer van Christus en een eventueel offer van ons — heeft ons nog nooit bereikt. We zouden er zeker toe bereid zijn.

HET IS DE ELLENDE altijd met „navolgers” dat zij bijbelser, reformatorischer en orthodoxer willen zijn dan hun grote voorgangers. En dan krijgen zij onherroepelijk iets onuitstaanbaars: zij bezitten de waarheid waar anderen om worstelen. Ik berijdt hen die positie niet.

Máar wat is nu wel de kern van de zaak? Dat is, o ironie, het kerkbegrip van Spijkerboer. In zulke gevallen lach ik altijd! Als een gereformeerde bonder na veel en ernstig de vinger te hebben opgeheven tegen de zonden van het vlees zelf haastiglijk moet trouwen, dan lach ik en ik geef het toe, satan lacht mee. En als collega S. na zijn tirade tegen kerkisme plotseling zelf met een kerkbegrip uit de hemel komt vallen, dat verdacht veel lijkt op het roomse (sic), ja, dan lach ik en satan lacht weer mee.

Want wat is dat voor een reformatische kerk die zich zelf wenst te handhaven, die het te doen zou zijn om „het eigen gezicht”? Wat is dat voor een reformatische kerk die het erom te doen zou zijn zich zelf te consolideren? Dat is immers wat wij ook Rome verwijten? Zeker, het is, en God betere het snel, de hervormde kerk van na de oorlog die op alle mogelijke manieren zich zelf tracht te redden: via de weg van orde op eigen zaken: een kerkorde, een nieuwe gezangenbundel, straks een nieuw synodegebouw, af en toe een onschadelijke kanselboodschap. De reformatie is de weg opgeraakt van de establishment. Wij staan voor ons zelf. De hervormde kerk is een rechts-georiënteerde weldoortimmerde organisatie geworden, waaraan enig pit en élan — om over revolutionair élan maar niet te spreken — totaal ontbreken. En dat was nu juist de reden van haar ontstaan! Dat zij zou protesteren!

Dat zij een beweging zou zijn! De reformatie is het er nooit om te doen geweest een kerkformatie op te brengen, maar een protestbeweging te zijn. Nu is de protestantse beweging doodgelopen in een vadsige kerk die zich zelf probeert te redden, die meent dat de betekenis van de protestant is: tegen Rome! Maar er was toch meer dat een Luther en Calvijn bewoog, (die, naar ik meen te ontwaren, zo eensgezind! plotseling achter S. zijn verschenen, alleen de heilige Barth ontbreekt nog), dan zich op te stellen tegen de roomse kerk! Zij protesteerden tegen de bestaande orde (zo je wilt: wanorde) omdat zij dachten vanuit de heerschappij van Christus, vanuit

het komende rijk. Zij namen hun a priori toch niet in een willekeurig subjectief standpunt, in de zin van het ergens niet mee eens zijn, b.v. de verkoop van aflaten, de grote macht van de paus, maar zij konden pas starten vanuit de startblokken die het evangelie had klaargelegd: de rechtvaardiging van de goddeloze, de komst van Gods rijk. Juist de gedachte van het Godsrijk heeft in het Calvinisme een enorme rol gespeeld! Wie denkt vanuit het Godsrijk wordt een ware protestant, want dan ligt heel deze bestaande orde onder de kritiek van dit rijk. Ook de hervormde kerk staat onder die kritiek.

Hoe kan de hervormde kerk zo arrive zijn als S. schrijft. Ja zeker, zo is zij geworden. Het protest is verstomd in de bovengenoemde zin, wij werden gewoon anti-rooms en hielden ons verder intern bezig met een verwerpelijke strijd, wie van ons nu wel het meeste gelijk zou hebben. Daarvan vormt het artikel van S. een fijne illustratie! Sinds wanneer kiest God woning in onze dogmatische a priori's van welke kant dan ook? Wij mogen God zij dank veel van Hem weten, en dit moet de wankelmoedigen en twijfelaars ook wel gezegd worden. Maar S. moet soms even terug naar het heilige der heilige, waar hij i.p.v. God een lege ruimte ontwaart tussen de cherubs. Het zou ook goed zijn het artikel van Dr. H. Fiolet te lezen: „Zonder de reformatie mislukt de oekumene, uitnodiging tot het avontuur”, in de Volkskrant van vrijdag 8 november.

EN VERDER? In een van zijn laatste ethercolleges, getiteld „Exodus” van 9 juli '68 heeft Dr. J. M. de Jong een o.a. tot Spijkerboer en ons gerichte oproep gedaan elkaar niet in de weg te zitten door de eigen pretentie te verheffen tot de enig ware leer. „De pretenties zijn vele. De pretentie van de ware leer en de pretentie van het moderne levensbesef. De pretentie van de eeuwen-oude traditie en de onwankelbare normen en de pretentie van het gedurfde experiment en de nieuwe vormen. De pretentie van Woordverkondiging en sacrament als enige en algenoegzame gestalte

van Gods presentie en de pretentie van het woordloos dienstbetoon als pantomime van het heil.

Het zijn allemaal indrukwekkende parolen en waardevolle beginselen. Het zijn grote woorden, die echter maar al te dikwijls... grote woorden blijken te zijn. — Deze tijd van overgang is voor alle autoriteit en iedere pretentie een smeltkroes, een vuurproef. Echt gezag en houdbare pretentie is in staat tot communicatie, tot luisteren, leren, heroriëntatie — teamwork en broederlijk overleg tussen gesjochte jongens.”

Ik laat mij graag gezeggen, ook door Spijkerboer. Als hij maar niet aan komt dragen met „haakbussen, slangstukken en musketten”. Zeker, onze Lieve Heer heeft rare kostgangers. Daar behoren wij toe, maar ook Spijkerboer.

—J. LUGTIGHEID

—B. E. TH. RUTGERS

NASCHRIFT

Op zulke hoogst persoonlijke opmerkingen moet ik maar hoogst persoonlijk antwoorden: als ik vandaag in de Rooms-Katholieke Kerk ter communie kon gaan, zou ik morgen Rooms-Katholiek worden. Al: ik vandaag kon wat Lugtigheid kan, nl. de eucharistie mee-celebreren, zou ik mij morgen als noviet bij de paters Jezuïeten melden. Want wat er op het altaar gebeurt wordt niet door een progressief theoloog of door de plaatselijke pastoor beslist, maar door het college van bisschoppen en het hoofd daarvan. Die hebben, ook op het Tweede Vaticaans Concilie, de zaken duidelijk gesteld en wat zij zeggen kan ik niet mee-zeggen.

Maakt men het avondmaal van de confessie los — en duidelijker dan met de woorden van Rutgers kan het echt niet — dan zie men toe dat men niet via een gemeenschapsmaaltijd uitkomt op een Drenthse koffietafel. Ik heb bij mijn bevestiging als predikant begrepen en beloofd dat ik zou werken „in gehoorzaamheid aan de Schrift en in gemeenschap met de belijdenis van de vaders”,